

Energiasääst majandussurutist leevendava abinõuna

Oliver Lukason, Tartu Ülikooli doktorant

Urmas Varblane, Tartu Ülikooli rahvusvahelise ettevõtluse professor , Riigikogu liige, Sotsiaaldemokraatlik Erakond , Riigikogu aseesimees, Eesti Keskerakond

Majandussurutise tingimustes on hoonete energiasääst oluline meede kulude kokkuhoiul ja uute töökohtade loomisel.

Ülemaailmsed majandusprobleemid ja muudatused kohalikus majanduskeskkonnas peegelduvad Eestis maksude alalaekumisest tulenevas eelarvedefitsiidis, probleemlaenude kasvus, suurenevas tööpuuduses, ekspordimahtude vähenemises ja muudes langustendentsides. Eelneva taustal kerkib paratamatult küsimus, milliste vahenditega saab riik surutist leevendada ja sellest sujuvamalt üle saada. Varasem kriisiabinõude valik maailma majanduspraktikas on olnud laialdane ja mitmekülgne, sõltudes suuresti kujunenud probleemide iseloomust ja sügavusest. Tabel 1 kirjeldab majandussurutise tingimustes rakendatud lühi- ja pikaajaliste meetmete valikut.

Nimetatud meetmete valik ja kasutamise ulatus sõltuvad majanduskeskkonnast ning sealsest olukorrast, seega pole üldistavalt võimalik välja tuua, millisel meetmete kogumil võiks olla parimal viisil leevendav mõju. Ainuüksi loogilisest aspektist vaadatuna on kõigile osapooltele parimaks lahenduseks meetmed, mis ei loo ainult ühepoolset kasu. Sellise meetmena saab käsitleda ka hoonete energiasäästu suurendamist.

Energiasäästu temaatika on arutluse all olnud kaua aega ning nii Eestis kui ka teistes riikides on juba konkreetseid samme astutud. Leibkondade, avaliku sektori ja ettevõtete energiakulude kokkuhoiule lisaks võimaldab energiasääst tagada riikidele suurema energiapuuduse, vähendada sõltuvust teiste maade kaubanduspartneritest, hoida kokku saastemaksude arvel, vältida keskkonna koormatust jms. Eriti aktuaalseks on temaatika tõusnud praeguse üleilmse majandussurutise tingimustes, kus kulude kokkuhoid on hädavajalik ning tulevikku suunatud investeringud aitavad pidurdada kiiresti kasvavat töötust ja elavdada pärssuvat majandustegevust.

Ameerika Ühendriikides kriisist ülesaamise meetmeid koondav kirjutis *The American Recovery and Reinvestment Act* tõstab esile energiasäästu kui väga olulise lähiaastate kulude kokkuhoiu ja uute töökohtade loomise meetme, näiteks 75 protsendi föderaalhoonete energiasäästlikumaks muutmine peaks aastaks kokku hoidma kaks miljardit USA dollarit (ligikaudu 25 miljardit Eesti krooni) maksumaksjate raha.

Euroopa Liidus seati energiasäästu suurendamine eelisülesandeks aastaid tagasi. Eesti on oma eesmärgid, mis haakuvad Euroopa Liidu ettekirjutustega, määranud kindlaks energiasäästu sihtprogrammis 2007–2013 ja Eesti eluasemevaldkonna arengukavas 2008–2013. Mõlemas rõhutatakse vajadust elamutes energiat säästa ning nähakse ette abinõud, kuidas seda paremini teha.

Tabel 1. Valik riigi meetmetest majandussurutise tingimustes

Elamute renoveerimise võimalikkus

Lühiajalised meetmed	Pikaajalised meetmed
----------------------	----------------------

1. Otsene rahaline abi

Abi võib väljenduda laenu või tagastamatu abi andmises. Erijuhul on tegemist tegevuste garanteerimisega, mis ei tähenda küll kohest rahalist kulu, kuid selle kulu tekkimise võimalust tulevikus. Lähiajaloos on eelnevalt kirjeldatud viisil vähemal või suuremal määral majanduse turgutamisse sekkunud enamik maailma suurriike.

2. Probleemettevõtete

reorganiseerimine Raskustesse sattunud ettevõtted allutatakse reorganiseerimisele, mis võib väljenduda nende osadeks jaotamises, ebaefektiivsete osade sulgemises, tegevusprotsessi muudatustes jms.

3. Probleemettevõtete ost

Riik ostab (sageli lihtsalt võtab üle) raskustesse sattunud ettevõtted või nende osad.

4. Paanika vähendamine

Meediatkasutatakse abivahendina, et vältida probleemide paisumist põhjendamatult suureks. Meedia tegevus mängib paljudel juhtudel olulist rolli kriisi edasise pikkuse kujundamisel.

5. Fiskaalmeetmed

Maksupoliitilised otsused on kriisi ajal tavapärased. Osa fiskaalmeetmetest klassifitseerub pigem pikaajalistena (näiteks maksude muutmisest kriisi ajal on kirjutanud Blanchard *et al*(2008)).

1. Probleemide kujunemist soodustanud regulatsioonide audit

Tavapäraseim surutisejärgne tegevus on regulatsioonide ülevaatamine, et leida probleemide tekkimise põhjused ning teha vajalikud muudatused (näiteks G8 juhid, IMF ning teised institutsioonid on kokku leppinud, et vaatavad üle rahvusvahelisi finantsturge puudutavad regulatsioonid).

2. Rahvusvahelise ja kohaliku usalduse ning kapitalivoogude taastamine

Nimetatud eesmärki on võimalik saavutada mitmesuguste meetmete vahendusel. Selleks saab kasutada fiskaal-, raha-, töö-, väliskaubanduspoliitilisi jt meetmeid.

ALLIKAS: Autorite koostatud.

Eesti elamufond on statistikaameti andmeil (põhinevad omakorda ehitisregistril) 2008. aasta lõpu seisuga 39,3 miljonit ruutmeetrit, eluruumide üldarvust (2008. aasta seisuga 645 400) ainult 5,3 protsenti on ehitatud taasiseseisvumise järgsel perioodil. Suure osa elamispinnast moodustavad Nõukogude ajal ehitatud korterelamud, mille energiasäästlikkus on tüüpprojekte, ehitustehnilisi iseärasusi ja amortisatsiooni arvesse võttes väike ning jääb märkimisväärselt alla mõne teise Euroopa Liidu liikmesriigi näitajatele.

Eestis ei ole teadaolevalt täpseid andmeid selle kohta, kui suur osa Eesti elamufondist ja milliste investeeringute ulatuses oleks tarvis energiasäästlikumaks muuta – see eeldaks kõikidele elamutele energiaauditi tegemist. Võttes arvesse elamute ehitusaega, saab

arvutustes energiasäästu mõjude väljatoomiseks näiteks poolel Eesti elamufondist ehk 20 miljonil ruutmeetril parandada energiatõhusust (1950–1990 ehitatud korterelamute kogupind on 20,612 miljonit ruutmeetrit). Elamute haldamiseks loodud korteriühistute koguarv oli 1.01.2008 Eestis 8586 (Registrite ja Infosüsteemide Keskus).

Elamute energiasäästlikumaks muutmise mõju elanike seisukohalt

Tulemuslik energiasääst on eriomane ehitisele ja tehtavate investeeringute mahule ning seda määravad järgmised muutujad: energiasäästlikumaks muutmise investeeringu maksumus, saavutatav energiatarbimise kulude kokkuhoid ning kütuste hinnadünaamika. Järgnevalt on toodud näitajate muutumiskiirid:

1) soojusenergia hind kaugküttevõrgus Eesti eri paigus varieerub märkimisväärselt. Konkurentsiameti kodulehel toodud kooskõlastatud hinnad olid 2009. aasta märtsi alguse seisuga 472,73 kr/MWh kuni 1078,35 kr/MWh, millele lisandub käibemaks 18 protsenti (konkurentsiamet). Väga suurte hinnaerinevuste tõttu võib ka energiasäästu rahaline väärtus olla sama energiatarbe ja samas mahus investeeringuid vajavatel hoonetel erinev. Kaugküttevõrguga mitteliitunud elamispindade puhul võivad hinnaerinevused olla veelgi suuremad;

2) sõltuvalt maja seisukorrast ning tehtavatest investeeringutest saavutatakse vähemalt 20–30-protsendiline energiasääst, mõnel juhul isegi rohkem (Sang 2006). Investeeringute maksumus varieerub ehitustööde järgi ning on paljudel juhtudel vahemikus 1000–2000 krooni elamispinna ruutmeetri kohta. Tasuvusaeg sõltub otseselt investeeringutest (s.t iga ehitustöö puhul saab eraldi välja tuua selle tasuvusaja), kuid isegi suurimat energiasäästuefekti tagavate investeeringute puhul on see vähemalt mitu aastat (Sang 2006). Tasuvusaja puhul tuleb arvestada ka asjaoluga, et kui soojusenergia tarbimise kokkuhoiuga kaasneb eesmärk vähendada kohe ka soojusenergia aastakulusid (s.t kogu säästu ei kasutata laenu tagasimakseks), siis selle võrra tasuvusaeg pikeneb.

Kokkuvõttes võib öelda, et senise praktika põhjal on energiasäästlikkuse eesmärgil tehtud investeeringute positiivne rahaline efekt elamispinna omanikele ilmselge (nii finantseerimisel omakapitali kui ka laenukapitali kasutades). Kuna Eestis puudub täpne ülevaade, milline on hoonete praegune energiasäästlikkus, kuidas muutub tulevikus energiahind ning milliseid investeeringuid otsustatakse täpselt teha, on järgnevalt käsitletav elamute energiasäästlikumaks muutmise mõju riigile arvutatav ligikaudselt, näidates siiski ära tegevuse mastaabi.

Elamute energiasäästlikumaks muutmise mõju riigi seisukohalt

Järgnevalt on välja toodud, milline mõju on energiasäästlikkuse suurendamisele tehtavatel investeeringutel.

1. Kui elamispinnast ligikaudu pool ehk 20 miljonit ruutmeetrit muuta energiasäästlikuks, siis ruutmeetri kohta mõeldud 1000–2000-kroonise investeeringu korral on koguinvesteering 20–40 miljardit krooni. Aastase energiasäästu efekti 25 protsenti korral oleks rahaline võit elanikele aastas vähemalt 875 miljonit krooni (arvestuse aluseks on praegune hinnanguline elamispindade keskmine energiakulu 175 kr/m² aastas).

2. Energiasäästu investeeringud jaguneksid mitme aasta peale, tuues riigile täiendava käibemaksutuluna (eeldades, et korteriühistud kasutavad ehitusettevõtete teenuseid ning investeeringutes sisalduv käibemaks laekub täielikult) sisse 3–6 miljardit krooni. Samal

ajal vähendab seda summat väiksema energiatarbimise tõttu saamatajääv käibemaks soojusenergialt ligi 133 miljonit krooni aastas. Kahe eelmise näitaja võrdluses on tegemist olulise positiivse lühiajalise efektiga riigile, sest käibemaksu vähemlaekumine aastas moodustaks ainult maksimaalselt 4,43 protsenti investeeringutelt ühekordselt laekuvast käibemaksust. Samal ajal siirdub säästetavalt rahalt kindlasti osa tarbimisse, tuues kaasa täiendavaid käibemaksulaekumisi. Seetõttu ei saa üheselt väita, et eelnevalt kirjeldatud positiivne käibemaksuefekt kehtaks riigi jaoks ainult ligikaudu 23 aastat.

3. Täiendavate maksutuludena laekuvad energiasäästlikkuse suurendamise eesmärgil ehitustöölise töötasudega seotud maksud (sotsiaalmaks, tulumaks, töötuskindlustusmaks). Punktis 1 toodud investeeringu teostamisega seonduv töökohtade loomine ja säilitamine on otseses sõltuvuses investeeringu kestusest – näiteks investeeringu jaotumisel viiele aastale saaks igal aastal tööd kuni 14 000 inimest. Eelnevaga kaasnev maksutulu oleks vähemalt 2,1 miljardit krooni (eeldades investeeringu netomaksumuses tööjõukulu osakaalu 1/3). Enamiku töötajate puhul saab vältida ka koondamis- ja ümberõppekuluseid või vähemalt jaotada need sujuvalt pikemale perioodile. Selle mõju rahaline määrang on ligikaudne, ulatudes kindlasti mitmesaja miljoni kroonini.

4. Lisaks ehitusettevõtetele laieneksid mõjud ka teistesse majandussektoritesse (ehitusmaterjalide tootjad, ehitustarvete hulgi- ja jaemüüjad jt), mis täiendavalt suurendaksid palgakatega seotud maksude laekumist ning aitaksid vähendada töötust.

Eeltoodud investeeringute initsieerimiseks tuleb rakendada ulatuslikke maksupoliitilisi, teavitustilke ja rahalisi meetmeid, mida käsitletakse järgnevatel peatükkides.

Energiasääst ja riigi sekkumise vajadus

Eelneva diskussiooni käigus on näidatud energiasäästu suurendamise meetme positiivne rahaline mõju riigile, tööhõivele ning elanike kulutuste vähendamisele. Seega on energiasäästu meetme puhul tegemist väga hea ja olulise algatusega, mis ergutab majandust ning on kasulik eri osapooltele. Siinkohal kerkib küsimus meetme efektiivseimast ülesehitusest.

Arutelu algab sellest, kas hoonete energiasäästu tagamiseks peaks üldse riik sekkuma. Arengukavadest tulenevalt peab Eesti vastama teatud energiasäästu kriteeriumidele, seega kuulub vastava prioriteedi saavutamine kindlasti avalikesse huvidesse ning riigi sekkumine on oluline ja vajalik. Vaideld võib muidugi selle üle, kas riik peaks lisaks administratiivsele tegevusele sekkuma ka rahaliselt ning milline võiks olla sellise sekkumise ulatus ja otstarbekus. Järgnevalt on loetletud kolm peamist riigi sekkumise võimalust, neist kaks on rahalised.

Energiasäästu saavutamiseks otseselt rahalisi vahendeid ei nõua moodus, kus riik tagab erinevate meetmete vahendusel protsessi toimimise ja selle populaarsuse, kuid raha hangivad renoveerimisest huvitatud kas täies ulatuses kommertspankadest või kasutatakse teatavat omafinantseeringut.

Teise võimaluse puhul ehk raha jaotamisel tagastamatu toetusena on ainus tõsiseltvõetav meede see, mille puhul tagastamatu abi moodustaks mingi proportsiooni koguinvesteeringust ning ülejäänud osa investeeringust rahastatakse nii omavahendeid kui ka pangalaenu kasutades. Täiendava küsimusena kerkib üles see, kui suur ja miks just nii suur peaks olema tagastamatu abi suurus – kas 5, 10, 25 või enam protsenti? Olukord, kus riik energiasäästu saavutamiseks tehtavad investeeringud täielikult kinni maksaks, ei

ole ilmselgelt ratsionaalne, sest näiteks osal investeeringutel on elanike jaoks niigi üsna lühikesed tasuvusajad.

Kolmanda võimaluse puhul ehk raha jaotamisel laenuna kasutaks riik erinevaid vahendeid (kas olemasolevaid või sisselaenatavaid) energiasäästu investeeringute teostamise otstarbel edasilaenamiseks, kas otse või pankade vahendusel.

Administratiivsetest meetmetest

Kuigi arvukates uuringutes, kirjutistes, energiaauditites jms on selgelt tõestatud, et kortermajade energiasäästlikumaks muutmine on kindlasti tasuv, ei ole sellekohaseid projekte Eestis massiliselt ette võetud. Artikli autorid sellist uuringut teinud ei ole, kuid intuiitiivselt võib öelda, et analoogiliselt muude majanduselu valdkondadega määravad ka siin populaarsuse üldine teavitatus ja teadlikkus energiasäästu rahalistest aspektidest, omanike (ennekõike silmas pidades korteriühistuid) koostöövõime ja -tahe ning kindlasti ka rahalised võimalused. Energiasäästu rahalised aspektid selgitab energiaaudit, mida suurel osal elamutest tehtud ei ole ning selle kohustuslikkus on protsessi kiirendamise seisukohalt oluline. Alustada tuleks laialdast eri osapooli (korteriühistute liit, pangad, ehitusettevõtete liit, spetsialistid jt) hõlmavat kampaaniat, et teadvustada ühiskonda investeeringu otstarbekusest ja vajadusest, aga ka riigi sammudest. Kuna riigile on temaatika igati oluline (nii rahaliselt kui ka mitterahaliselt), saab vajaduse korral kasutada soodustus- ja sunnimeetodeid, näiteks auditi kohustuslikkus ja selle puudumise sanktsioneerimine, energiasäästlikkuse eesmärgil tehtud investeeringutega kaasnevad maksuvabastused, mitteenergiasäästlike ehitiste ebasoodsamad tingimused (puudutades näiteks vara võõrandamist ja selle maksustamist, eluasemelaenu intresside mahaarvamisi) jms.

Kuigi riigi ja teiste osapoolte seisukohalt on energiasäästu tõhustamine vajalik ja kasulik, ei ole kindlasti võimalik jääda ainuüksi sündmuste iseeneslikku kulgemist ootama, vaid vähemal või suuremal määral on teatavad (näiteks eelnevalt nimetatud) initsieerivad sammud vajalikud.

Riigi rahaline tugi

Riigi seisukohalt on kõige kokkuhoidlikum võimalus see, kui raha energia kokkuhoidu ei investeerita ning kirjeldatud rahaliste ja mitterahaliste mõjude tekke tagavad ainuüksi administratiivsed meetmed. Eelduseks on muidugi selge poliitiline tahe ja võimekus. Sellega kaotavad investeeringute tegijad, sest toetuse puudumise tõttu tuleb summaarselt rohkem raha maksta ning laenuitingimuste üle otsustamine on jäetud puhtalt krediitiasutuste meelevalda. Samas kui krediititurul on konkurents ning kui arvesse võtta üleilmsete finantsturgude stabiliseerumist ja energiasäästu otstarbel antava laenu suhtelist riskivabadust muude laenutoodetega võrreldes, ei tohiks siin olulisi probleeme tekkida. Näiteks kui investeering 50 korteriga elamusse on 3 miljonit, selle puhul kasutatakse 12 aasta pikkust võrdsete põhiosa tagasimaksetega laenu, siis 4- ja 6- protsendilise aastaintressi korral on ühe korteri kuise keskmise intressikoormuse erinevus rahaliselt ainult 50 krooni.

Kui mingil põhjusel administratiivseid meetmeid ei kujundata sellisteks, et need tagaksid laialdase energiasäästu, siis on riigil võimalik rakendada rahalisi motivatsioonivahendeid, milleks on plaanitav riigi raha laenamine kommertspankade vahendusel või otse ja osaline investeeringute kinnimaksmine. Neid kaht varianti järgnevalt võrdlemegi.

Selge on see, et riigil endal ega tema institutsioonidel ei ole krediitiasutustega sarnast pikaldast laenamiskogemust. Otstarbekam on laenuandmine usaldada selle valdkonna professionaalsetele ettevõtetele ning samal ajal tagada elanikele võimalikult soodsaid intressitingimusi. Tekib aga kaks küsimust. Esiteks, kui suur on optimaalne marginaal, et selline tegevus riigi käest ära anda? Näiteks 760 miljoni krooni puhul on 1,5 protsendi suurune täiendav marginaal aastas 11,4 miljoni krooni suurune täiendav kulu elanikkonna jaoks (välismaa pankade tütarettevõtete puhul liigub osa rahast kindlasti Eestist välja). Lisaks juhul, kui elanikele fikseeritakse intress 10 aastaks, ei pruugi see kujuneda 10 aasta ujuvast intressist soodsamaks. Seega tasuks esiteks mõelda, kas sellise tegevuse puhul vahendus tagab parima võimaliku tulemuse. Lisaks on täiendav probleem see, et sellistel soodustingimustel laenu puhul jääb kasutamata võimenduse efekt – n-ö soodustingimustel laenu on saada ainult selles ulatuses, nagu riik otsustab ning mitte rohkem. Vastava toetusmeetme välised laenud väljastatakse kommertspankade äranägemise ja tingimuste alusel.

Teine võimalus on pakkuda otsetoetust, mis ei oleks näiteks suurem kui investeeringult tagasi laekuv käibemaks (või osa sellest). Sisuliselt tähendaks see investeeringu toetamist sõltuvalt tingimustest kuni 15 protsendiga, mille riik investeeringuid teostavatelt ettevõtetelt käibemaksuna n-ö ringiga tagasi saab. Ülejäänud osa hangitaks pangalaenuna, mille kohta võib riik sõlmida pankadega erikokkuleppeid, s.t kui toetus antakse, peab pank omalt poolt tagama teatud tingimustel laenu. Elanikkonnale on ilmselgelt tegu eelmisest võimalusest parema lahendusega, sest osa raha saadakse riigilt, vähendades sellega oma riske. Riik otseselt midagi ei kaota, küll aga tagab endale selle algatusega maksimaalsest väiksemad maksutulud. Samas tekib kohe küsimus: kas sellises olukorras peaks riigi maksutulude maksimeerimine olema eesmärgiks?

Nende meetmete puhul on oluline, kui suureks kujuneb ühe või teise populaarsus. Ainult laenamise korral jääb eelnevate kogemuste põhjal huvi toetuse saamisega võrreldes kindlasti väiksemaks. Samal ajal ei ole võimalik täpset erinevust välja tuua, sest sellist olukorda objektiivselt prognoosida on võimatu. Kindlasti saab väita seda, et praeguses probleemses majandusolukorras on energiasäästu meetme vahendusel ühiskonnale tähtsa ja kiire efekti saavutamiseks mingi tagastamatu investeeringutoetuse tagamine otstarbekas samm.

Kokkuvõte

Kokkuvõtlikult tuleb tõdeda järgmist. Riigil on kindlasti vaja ja kasulik laiemalt energiatõhususe parandamist propageerida. Riigile lihtsaim moodus on kehtestada administratiivsed meetmed, kuid kui nende kasuks ei otsustata või nende juurutamisel esineb takistusi, tuleb valida kas laenamise või teatavas suuruses otsetoetuse vahel. Laenamisel tuleb silmas pidada, et kommertspankade lisatav marginaal ja nende laenutingimused ühiskonnale suurt kaotust ei tekitaks. Otsetoetust on mõttekas kasutada siis, kui asjaomase algatusega soovitakse tagada kiire lühiajaline mõju ühiskonnas. Energiasäästu suurendamisega täidaks ka riik oma niigi kohustusliku rolli energiasäästu põhimõtete juurutamisel ja saavutaks keerulistes majandusoludes olulise efekti tööpuuduse vähendamiseks ning maksulaekumiste suurendamiseks.

Kasutatud kirjandus

American Recovery and Reinvestment Act.

Blanchard, O., Cottarelli, C., Spilimbergo, A., Symansky, S. (2008). Fiscal Policy for the Crisis. IMF Staff Position Note, SPN/08/01, 2008, December 29.

Eesti eluasemevaldkonna arengukava 2008–2013.

Energiasäästu sihtprogramm 2007–2013.

Sang, I. (2006). Küttekulu individuaalne arvestussüsteem Eesti korterelamutes energiasäästu vaatepunktist. – Taastuvate energiaallikate uurimine ja kasutamine, VII konverents. Tartu.